

РОЗВИТОК ЕКОЛОГІЧНОГО СТРАХУВАННЯ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

САМОШКІНА І.Д., к.е.н., доцент, Сумський національний аграрний університет

ЖДЕК В.М., здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти Сумський національний аграрний університет

Розглянута проблема становлення екологічного страхування. Запропонована авторська трактовка визначення дефініції «екологічне страхування». З'ясовано, що екологічне страхування не має достатнього розвитку на даний момент у питаннях захисту навколишнього середовища, оскільки випадки виникнення екологічних кризових явищ відшкодовуються в основному за рахунок коштів бюджету. Обґрунтована актуальність впровадження в практику обов'язкового екологічного страхування. Окреслені напрямки використання методів страхового захисту, зокрема для охорони навколишнього природного середовища.

Постановка проблеми. При створенні благ суб'єкти господарювання, які є структурною ланкою економіки, часто стикаються з присутністю негативних ефектів (екстерналій), що призводять до збитків на різних рівнях. У сучасних умовах економічної нестабільності та прояви посткризових явищ відчувається недостатність ресурсів для нейтралізації негативних впливів галузей економіки на навколишнє природне середовище. Гарантовано компенсувати наслідки таких впливів на компоненти природи, забезпечувати допустимий рівень екологічної безпеки в період модернізації української економіки можливо через страхування ризиків забруднення природного середовища (екологічне страхування). Екологічне страхування процедуру визначення шкоди оцінює як одну з основних процедур розрахунку суми страховки та обчислення розміру страхового відшкодування при настанні страхового випадку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У роботах Богінської Л.О., Віленчука О.М., Заїкіна Ю.В., Каленіченко Ю.Б., Обуховської К., Пашнєвої В. А., Рогача С. М. та інших авторів значна увага приділяється обґрунтуванню необхідності запровадження та формуванню основних принципів

екологічного страхування. Але значне коло питань, що пов'язані з практикою екологічного страхування, досі недостатньо висвітлені в науковій літературі та вимагають подальшого дослідження.

Мета статті. Узагальнення вітчизняного досвіду становлення та розвитку екологічного страхування у сучасних умовах господарювання.

Виклад основного матеріалу. Реалії нестабільності життя в економічній, соціальній, політичній, юридичній сферах є основною рисою даного історичного періоду та вимагають вироблення концептуальної моделі безпечного сталого розвитку з урахуванням стану навколишнього природного середовища. У досягненні екологічної безпеки особлива увага приділяється проблемі надання фінансових гарантій, включаючи страховий захист. Ефективним економічним механізмом охорони навколишнього середовища є страхування. Україна несе досить високі витрати для запобігання ризикам, ліквідації наслідків. Пом'якшення наслідків від настання екологічних катастроф можна досягти за рахунок страхування, яке є дешевшим порівняно з превентивними заходами. Особливу роль в умовах сьогодення займає екологічне страхування (екострахування), яке ще не отримало досі належного розвитку [7].

Погіршення стану навколишнього природного середовища спричинено прискореним зростанням продуктивних сил суспільства. Для того, щоб економічні, соціальні та екологічні цінності переважали в нашій країні, необхідно розробити та реалізувати цілісний економічний механізм з інституційною підтримкою. І важливим елементом цього механізму може стати процес формування системи майнової відповідальності природокористувачів у разі негативних впливів на природне середовище.

Істотною підтримкою цієї системи може бути екологічне страхування, тобто страхування відповідальності суб'єктів господарювання – джерел підвищеної екологічної небезпеки при аварійному забрудненні довкілля. Через екологічне страхування можливе забезпечення компенсації збитків потерпілим від аварій, що вже трапилися, а також здійснити превентивні

заходи щодо недопущення аварій із залученням недержавних джерел фінансування [2].

У літературі немає єдиного трактування дефініції «екологічне страхування». Екологічне страхування розглядається як засіб захисту свого майна від настання екологічних лих, і як страховка відповідальності за завдання шкоди третім особам.

На нашу думку, екологічне страхування (екострахування) можна вважати:

- 1) страхуванням відповідальності юридичних осіб (внаслідок аварій на небезпечних об'єктах, при забрудненні довкілля);
- 2) майновим страхуванням (присутність ризиків, шкоди майну, технологічних аварій);
- 3) особистим страхуванням громадян (ризиків, пов'язані з заподіянням шкоди життю, здоров'ю внаслідок аварії на небезпечному об'єкті).

Екострахування є сукупністю економічних відносин, які постають особливо важливими для аграрної сфери. Особливо актуальним є становлення механізму екострахування для земельних ресурсів агроформувань [4].

В умовах ринкових перетворень становлення інституту страхування земель сільськогосподарського призначення повинно створюватися у певній принциповій послідовності (рис. 1).

Основу запропонованої системи страхування формують: інформаційна база даних про кількість укладених договорів та страхові суми; інформаційна база даних про види ризиків, частоту страхових випадків та заявлені страхові випадки; інформаційна база даних про обсяги та структуру інвестицій у земельні ділянки; інформаційна база даних та відповідних нормативів землеохоронного, податкового та страхового характеру.

За результатами цих даних здійснюється прийняття рішення про страхову компенсацію розміру реальних збитків, які завдаються земельним ресурсам. Така компенсація не може перевищувати рівень збитків, але не повинна бути нижчою за величину збитку. В іншому випадку процес

відтворення не виконуватиме свого функціонального призначення [3].

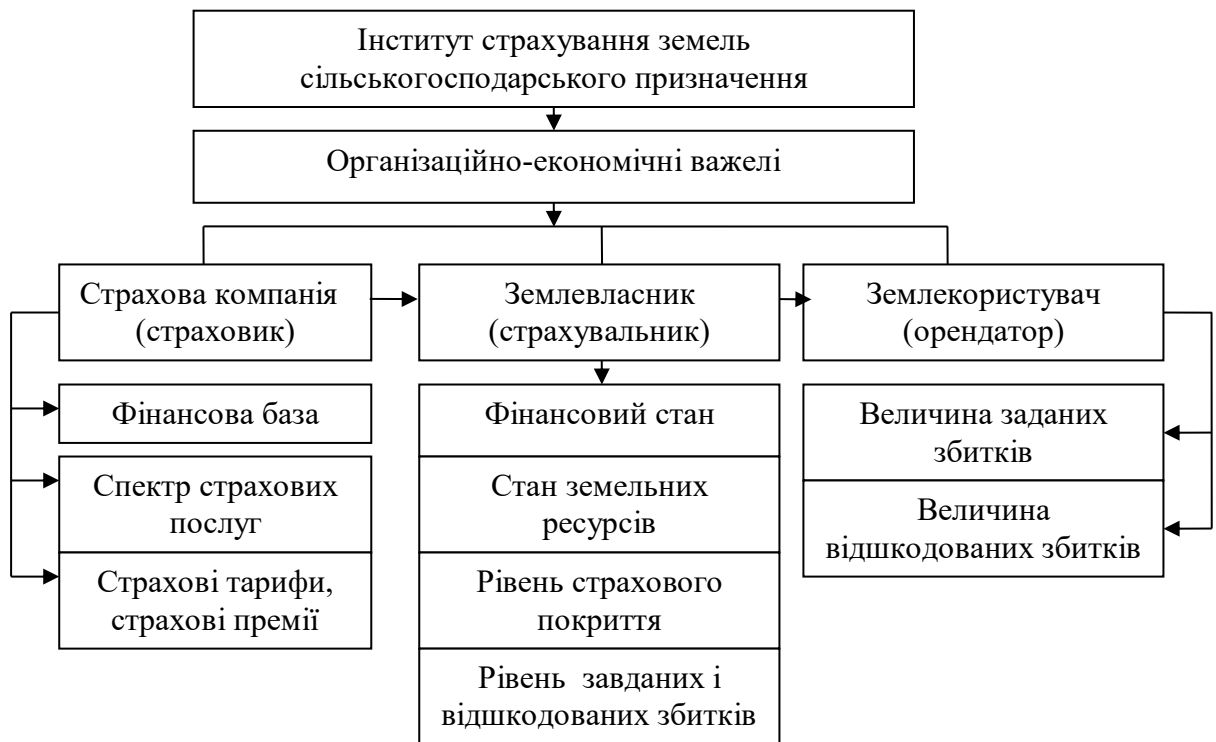

Рисунок 1 - Блок-схема створення бази екологічного страхування земель сільськогосподарського призначення (складено автором)

Існують рівні незадовільного якісного стану земельних ресурсів сільськогосподарського призначення, які припускають наявність факту ризику при виробництві екологічно якісної сільськогосподарської продукції:

- I рівень – деградація ґрунту внаслідок інтенсифікації землеробства і збільшення техногенного навантаження на земельні ресурси;
- II рівень - застосування засобів хімізації, перезволоження, заболочення, засолення, підкислення, ерозія; III рівень - забруднення земельних ресурсів, внаслідок використання продукції сільського господарства [1]. Вивчення ґрунтового покриву за екологічними показниками дає можливість розробити і запровадити заходи раціонального використання земельних ресурсів сільськогосподарського призначення (рис.2).

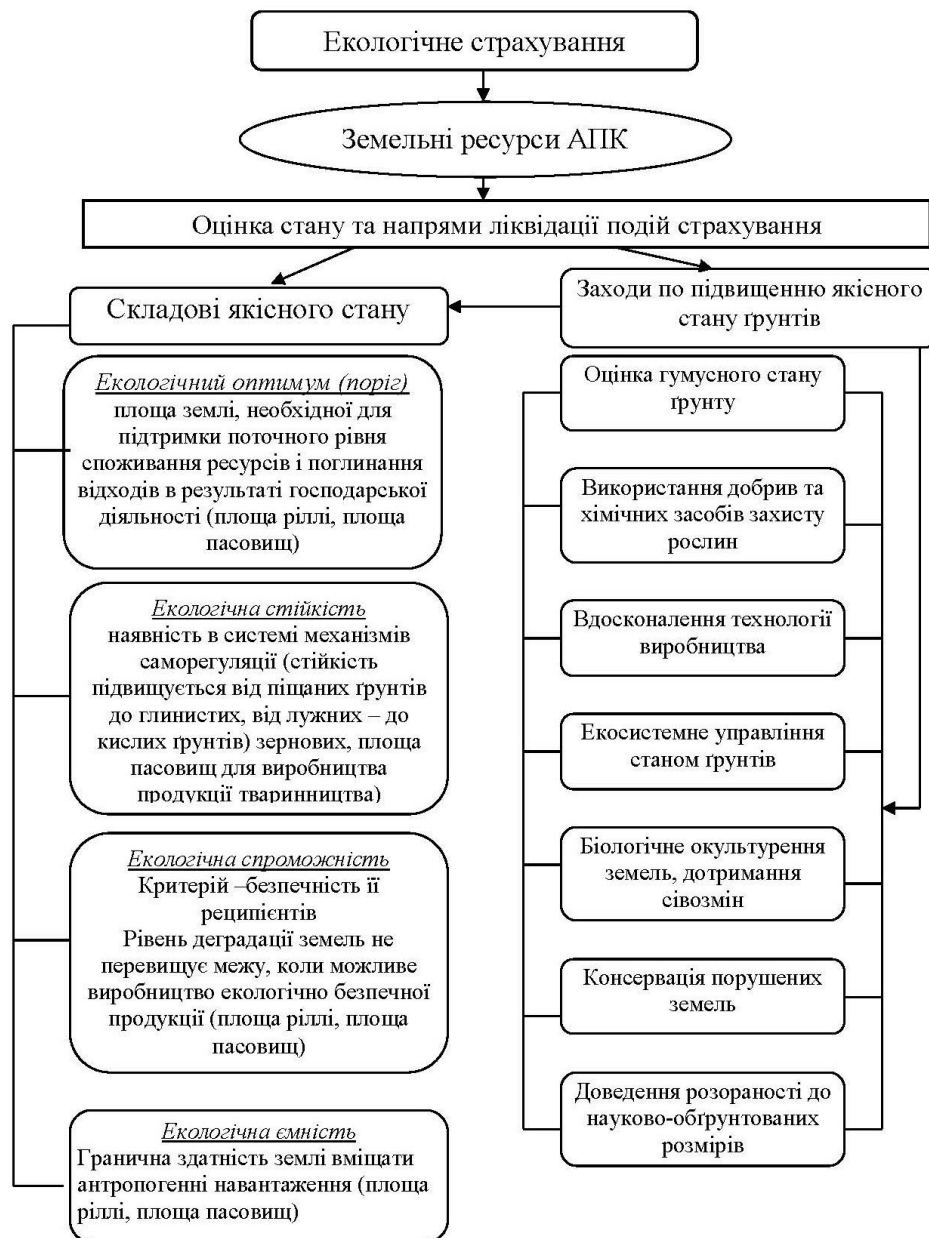

Рисунок 2- Схема організаційно-екологічного інструментарію страхування земельних ресурсів (складено автором)

На нашу думку, необхідно загострити увагу на правовому забезпеченні гарантій якості продукції АПК, що виготовляється на ґрунтах в екологічно задовільному стані. Відповідні заходи повинні бути спрямовані першочергово на формування інституту позитивної відповідальності, тобто відповідальності не за правопорушення, а за досягнення прогнозованих або бажаних результатів, тобто необхідно здійснити перехід моральної відповідальності у правовий принцип. В даному випадку законодавчі акти мають доповнювати

відповідні економічні механізми, які розроблені на основі загально визначеного характеру юридичного оформлення соціально-економічних відносин при виробництві агропромислової продукції.

В екологічному страхуванні ризик - інтегральна оцінка небезпеки, яка розраховується як добуток величини потенційних збитків та ймовірності настання страхового випадку [5].

Система екологічного страхування сприяє технологічній модернізації, стимулює суб'єкти діяльності до застосовування інноваційних розробок, дозволяє впроваджувати нові технології, які мають знижений рівень негативних впливів. Все це спрямоване зменшити тарифні ставки страхових внесків до прийнятного рівня для діючих підприємств, особливо аграрних.

Великою проблемою реалізації механізмів екологічного страхування є відсутність бази статистичних даних про забруднення навколишнього природного середовища, яка б дозволила страховикам правильно оцінити ймовірність, масштаб збитків при веденні господарської діяльності та при диференційованому підході виробити адекватні страхові тарифи. Екологічне страхування має бути вигідним для вітчизняних природокористувачів. Необхідно враховувати як характер і небезпеку виробництва для довкілля, так і рівень екологічних інвестицій страхувальника в середовище-захисні заходи [9].

Розвиток обов'язкового екологічного страхування має відбуватися через:

- 1) актуалізацію розмірів страхових тарифів (які встановлюються, враховуючи клас небезпечного об'єкта; статистику про страхові випадки, що накопичується страховиками; дані про ймовірність настання та потенційну тяжкість наслідків страхової події в конкретному випадку на конкретному небезпечному об'єкті);

- 2) розширення переліку потенційно небезпечних об'єктів, що підлягають страхуванню, страхових випадків, обсягу відповідальності страховика та порядку визначення розміру шкоди, збитків;

- 3) упорядкування системи тарифікації та застосування коефіцієнтів до

страхових тарифів (класифікація небезпечних об'єктів за рівнем їх небезпеки та якість проведених заходів щодо підтримки безпеки небезпечного об'єкта) [6].

Прийнятий В Україні Проект про екологічне страхування має врегулювати відносини у сфері страхування цивільної відповідальності за шкоду, заподіяну державі, життю, здоров'ю та майну фізичних осіб, юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців через порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища [8].

Висновки. Про актуальність екологічного страхування в нинішніх економічних умовах говорить проблеми, що загострилися, а саме: залучення додаткових коштів через критичний ступінь зносу основних фондів галузей економіки, у тому числі й у сільському господарстві. Цей факт збільшує негативні наслідки на довкілля.

Страхування екологічних ризиків слід розглядати і як інструмент забезпечення екологічної безпеки, який виконує компенсаційні та запобіжні функції, та як механізм, що сприяє технологічному оновленню виробництв. Тому екологічне страхування необхідно розглядати як можливий проривний напрямок, який сприяє розробці, впровадженню та розповсюдженню інновацій.

Література

1. Богінська Л.О. Проблеми дотримання екологічної безпеки підприємств України. Матеріали 8-ої МНПК «Проблеми надійності та довговічності інженерних споруд і будівель та залізничному транспорті» УкрДУЗТ: 20-22. Листопада 2019 р.: Харків, 2019. Ч.2. С. 33-34
2. Віленчук О.М. Концептуальні засади розвитку екологічного страхування в господарстві. *Фінанси України*. 2017. № 5. С. 105–113.
3. Заїкін Ю.В. Екологічне страхування в Україні. Основні шляхи та проблеми його становлення. URL: <https://forinsurer.com/public/02/12/14/159> (дата звернення 19.02.2023).

4. Каленіченко Ю.Б. Екологічне страхування та проблеми його розвитку в Україні. *Механізм регулювання економіки*. 2015. № 3. С. 199–209.
5. Корнілова О.М., Буршитіна Ю.В. Статистична оцінка ринку страхових послуг України. *Збірник наукових праць Дніпропетровського національного університету. Серія: Економіка*, 2012. - № 3 (6) [Електронний ресурс]. - Режим доступу: vestnikdnu.com.ua (дата звернення 09.03.2023).
6. Обуховська К. Страховий ринок України у повній мірі потрапив під вплив економічної та політичної кризи. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.ukrinsurance.com.ua/ (дата звернення 19.02.2023).
7. Пашнєва В. А. Обов'язкове екологічне страхування: проблеми сучасного законодавства. *Європейські перспективи*. 2012. № 2. С. 228-231.
8. Про екологічне страхування : Законопроект № 1046 від 21 травня 2002 року. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=1046&skl=5. (дата звернення 20.02.2023).
9. Рогач С. М. Екологічне страхування як інституційна форма економічних відносин. *Європейські перспективи*. 2014. № 5. С. 18-23.

The problem of the formation of environmental insurance is considered. The author's interpretation of the definition of "environmental insurance" is proposed. It has been found that environmental insurance is not sufficiently developed at the moment in matters of environmental protection, since cases of environmental crisis phenomena are compensated mainly at the expense of budget funds. The justified relevance of the implementation of mandatory environmental insurance in practice. The directions of using methods of environment insurance protection are outlined.

Відомості про автора

а) прізвище, ім'я, по - батькові: Самошкіна Ірина Дмитрівна

б) вчене звання: доцент

в) науковий ступінь: кандидат економічних наук

г) місце роботи: СНАУ, кафедра фінансів, банківської справи та страхування

д) адреса для листування: 40020, м. Суми, вул. Герасима Кондратьєва, 160, кафедра фінансів, банківської справи та страхування

а) прізвище, ім'я, по - батькові: Ждек Василь Миколайович

г) місце навчання: СНАУ, аспірант кафедри фінансів, банківської справи та страхування

д) адреса для листування: 40020, м. Суми, вул. Герасима Кондратьєва, 160, кафедра фінансів, банківської справи та страхування